

معرفی برخی از نسخ طرفه شبیه خوانی (به زبان آذری)

پدیدآورده (ها) : عناصری، جابر
کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی :: گنجینه اسناد :: پاییز و زمستان 1374 - شماره 19 و 20
از 7 تا 11
آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/98649>

دانلود شده توسط : سارا سلطانی
تاریخ دانلود : 30/07/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

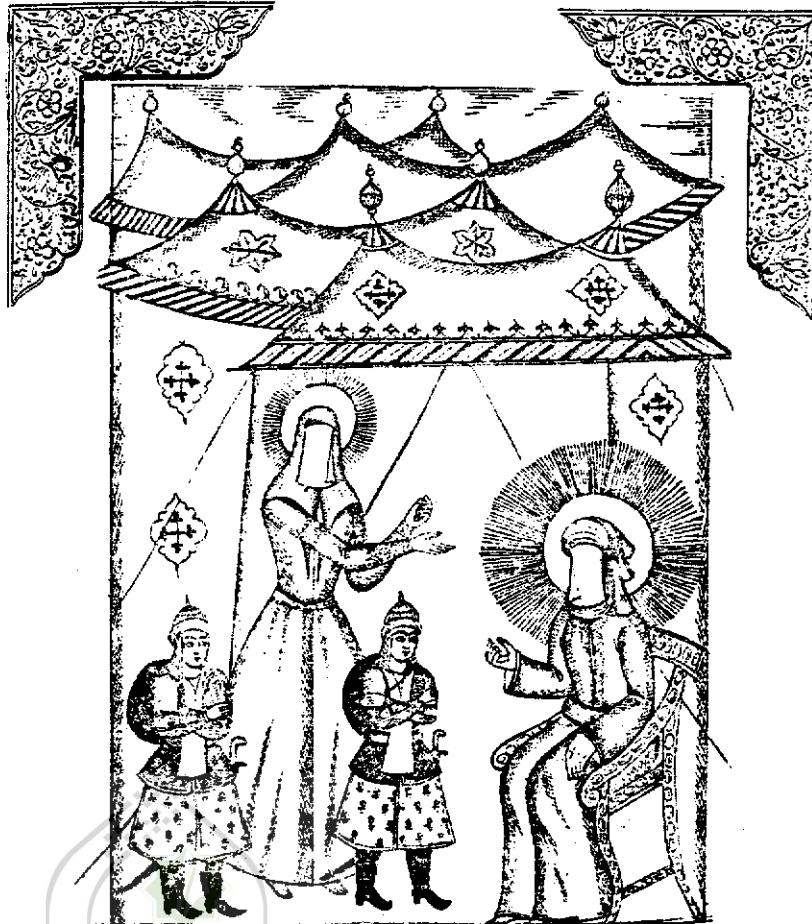
پایگاه مجلات تخصصی نور

معرفی برخی از نسخ ظرفه شبیه‌خوانی

(به زبان آذری)

دکتر جابر عناصری

(استاد تعریف‌شناسی دانشکده‌های هنری)

مرکز تحقیقات کاپیتول علوم اسلامی

هرمندان عرصه صدمیدان عشق شیدایان - ذیحجا بالقفا و مه جیستان محروم
حریم کبیریا و هایلیان خمارچشم و اسماعیلیان حاضر در قربانگاه آزمون
خداو ملک مظفران زیبا - همچون یوسف گلزار - و حضرت حسین بن
علی(ع) همان عاشق خداو جهان آرای مدیر و مدیر - یعنی آفریدگار
بی‌همتا - بوده است.

پژوهش در عرصه نسخه نگاری جهت شبیه‌خوانی، تاریخ معینی برای
تحریر متون تعریف را روشن نمی‌سازد. اما حداقل از زمانی که «جنگ
شهادت» یعنی - مجموعه سی و سه مجلس تعریف - را در عهد قاجار به
الکساندر ادموند خوچکو (ALEXANDRE EDMOND CHODZKO) ایران‌شناس لهستانی - روسی و نایب کنسول دولت تزاری در رشت و
نایب سفارت روسیه در تهران فروختند، خونابه چشمان کاتبان را جاری
ساختند. و دانسته شد که تاریخ تدوین این نسخه‌ها به او آخر دوران
فرمانروایی فتح علی شاه و اوایل عصر محمدشاه قاجار می‌رسد.

خوچکو در مقدمه «کتاب نمایش ایرانی» می‌گوید که به سال ۱۸۳۳ در
تهران بوده و چند سال دیگر در ایران اقامی داشته و جنگ شهادت را از
کارگزاران دربار قاجار، خریده است! او در این مورد می‌گوید:
«...حسین علی خان خواجه که مدیر کارهای نمایشی دربار است، او - این
تعریف‌نامه‌ها را به من فروخته است...»

هرگون عاشورا دو،
هر یو کربلا دور بیزلره
(کل یوم عاشورا، کل ارض کربلا)

«مکالمه»، زیباترین واژه‌ای است که در آذربایجان به نسخ شبیه‌خوانی
و متون «تعریف» اطلاق می‌گردد.

به جرأت می‌توان گفت: تعریف، زیباترین نمایش آینشی و برآزندۀ ترین
آینش نمایشی است که در قیامت قامت پاکلان صحنۀ لمبزلى قداست و
شهادت، هزار نقش عجب عیان می‌سازد و «مکالمه»‌ها، نمونه‌ی نظری
سخن منظوم به شمار می‌روند که در طی زمان از سینه شاعران سوخته دل
نشأت گرفته و به چشمان خونپالای کاتبان و محرّزان شیوا قلم و به
جوهری برگرفته از خون دیدگان خوشنویسان، بر سینه حریرشان کاغذ
أشکار گشته و خطاطان و مشاقن به خوش خطی و به وقف قلم، حجله
زنگار عروس کلام را آراسته‌اند.

از دیدگاه شناخت اسناد و مدارک و پژوهش تعریف یا «نمایش آینشی -
عبدی»، نسخ شبیه‌خوانی از نظر گیرایی مضمونی و رعایت ظرافت و
دقائق شعری، مخصوصاً زیبایی صوری مخصوص تحریر این نسخه‌ها -
همیشه ایام - در برگیرنده مجموعه‌ای از ظرافتها و ملاحظتها و شیرینی قلم

خوچکو بعدها در فرانسه رحل اقامت افکند و این اوراق زرنشان تعزیه رانیز به آن دیار منتقل کرد.

با این حال تفحص درباره تاریخ دقیق تحریر نسخه‌های شبیه‌خوانی و
با شبیه‌شبیه‌نامه‌نگاری مستلزم بدل است آوردن اسناد معتبری است و راقم
این سطور، سالها است از طریق بررسی نسخ طوماری و مدارک کاملآ
نایاب تعزیز که خوشبختانه در اختیار دارم، پی‌گیر موضوع هستم تا اسناد
برجسته در این باره را مورد غور و تدقیق قرار دهم.

بهر حال حسن تحریر نسخه‌های شبیه‌خوانی که الحق «گنجینه اسناد» ویژه نمایش‌های آیینی- عبادی است، این است که شاعران در نقاط مختلف ایران، «روز واقعه» و سوگ المبار حضرت سید الشهداء(ع) و داستان هبوط آدم و ماجرای ریزش نخستین گل قطره خون حلقوم نوبرانه آدم - همان هاییل وجیه - در ظلم سرای قابیل کریه و شرح زندگانی ییجیای حریر حلقوم پاک چشم و توصیف رشادت و فتوت اسدان... الغالب حیدر کریار علی علیه السلام و بازنویسی غمنامه غریب الغربا - حضرت رضا(ع) - را در قالب اشعار دلنشیینی عیان ساخته و در رجز خوانی و نوحه خوانی و فخریه سرایی و مصیخت خوانی و ... در کلام سفته‌اند. دستشان مریزاد که یادگارهای ارزنده‌ای به عنوان نسخ شبیه‌خوانی از خود پجاجذاشته‌اند تا اهل عزا در آراستن میادین سوگ و نوا، اوزان رثایی را در ملظفر داشته باشند و «مکالمه‌ها» را از بر بخوانند و به لهجه‌ها و زبانهای گوناگون، حدیث جانبازی «عاشقان راه خدا» بازخوانی و واگویه (بازگویی) نمایند.

فہرست ایڈنٹریکلر
دلواریم و دریہ اچار (س)

مکالمه
شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه

شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه

پس «مکالمه» در آذربایجان، همان منظومه خوانی ویژه تعریف و شیوه خوانی است که تاکنون - با کمال تأسف - نسبت به شناخت این نسخه‌ها و معرفی این اوراق زرنشان نمایش مصائب، اقدام جدی بعمل نیامده است.

اینک به مناقاش دقت ورقی بر شیوه‌نامه‌های آذربایجانی تا حداقل زحمات نگارنده این مقاله در مورد گردآوری مکالمه‌های تعریفی در آذربایجان که به خون جگر فراهم کرده‌ام، عیان گردد و جهت استحضار خوانندگان ارجمند، معرفی این نسخه‌ها به شیوه اجمالی انجام گیرد.

فهرست برخی از این نسخ بدست آمده که از نظر خوشنویسی، انتخاب کاغذ، پختگی شعری، شیرینی قلم کاتب و وصف ماجراهای قابل تأمل در قلمرو شیوه خوانی، نمونه بارزی از بیوگ ایمانی - فرهنگی و هنری شاعران و کاتبان و ... و در اختیار راقم این سطور است، به این شرح می‌باشد.

۱- مجلس شیوه خوانی حضرت سلیمان و اقرابه و حدائیت بلقبیس - ملکه شهر سبا - (تعداد شیوه خوانان: ۵ نفر) در مورد خدا

۲- مجلس عاق والدین (شیوه خوان: ۸ نفر)

۳- مجلس وفات ابراهیم (پسر رسول خدا)، (شیوه خوان: ۸ نفر)

۴- مجلس شمعون یهودی (شیوه خوان: ۹ نفر)

۵- مجلس شهادت قبر (شیوه خوان: ۸ نفر)

۶- مجلس تولد امام حسین علیه السلام (شیوه خوان: ۹ نفر)

مکالمه
شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه

مکالمه
شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه

مکالمه
شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه

مکالمه
شیوه خوانی در این نسخه
مکالمه شیوه خوانی در این نسخه

سیده حبیر، مژول

شیخ شریعت اولین غیرجایز ب
مکتبت عالیه اسلامیه زاده نهاده
فیضیت و اسلامیه زاده نهاده

حکیم احمد علیه اعزام
از دینیه زاده مکتبت پردازیم

الحمد لله رب العالمین
الله عزیز عالم مکلم مذکون
اطمیت میگذرد و لعل

ارع فردان من بر قلمدان
مکمل مرضیه پیغمبر

با خالق پیغمبر فرازند فراموش
من پرورده و نهاده از قدر

اد نزد سپاهی حبیبیم پرداز

۷- مجلس ایمان آوردن دختر پادشاه چین به خدا و اسلام آوردن او از طریق ارادت به سید الشهداء(ع). (شیوه‌خوان: ۶ نفر)

۸- مجلس لشکر کشیدن حربین پزید ریاحی به کربلا. (شیوه‌خوان: ۱۳ نفر)
۹- مجلس شهادت و هب نامدار.

۱۰- مجلس دختر ابوسعید، نامزد علی اکبر. (شیوه‌خوان: ۵ نفر)

۱۱- مجلس شهادت حضرت علی اکبر. (شیوه‌خوان: ۷ نفر)

۱۲- مجلس قصاب. (شیوه‌خوان: ۸ نفر)

۱۳- مجلس عبدال... زیر. (شیوه‌خوان: ۱۰ نفر)

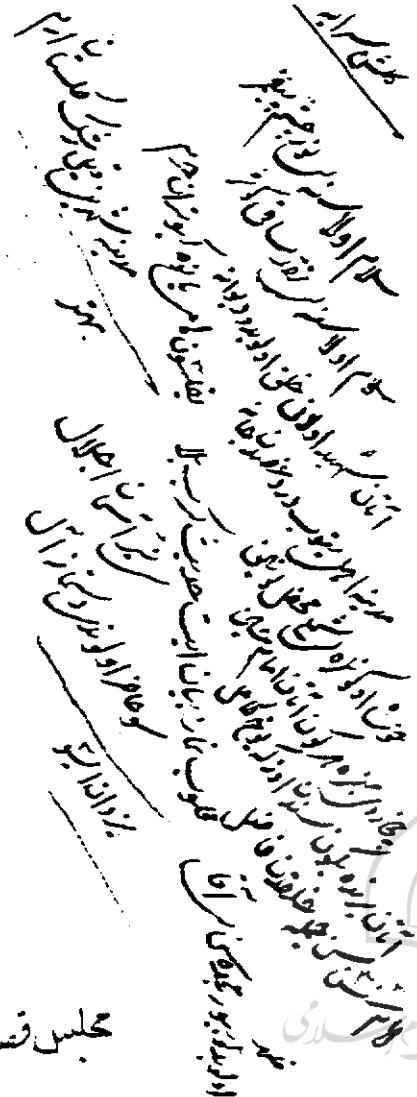
۱۴- مجلس وفات فاطمه صغری(س). (شیوه‌خوان: ۸ نفر)

۱۵- مجلس امیر مصیب قعاقاعی (خون خواه امام حسین(ع)). (شیوه‌خوان:
۹ نفر)

۱۶- مجلس وفات حضرت معصومه(س). (شیوه‌خوان: ۷ نفر)

۱۷- مجلس امیر تیمور گورکانی و ایجاد آشوب در شام (ظاهرآ به قصد خون خواهی امام حسین(ع)). (شیوه‌خوان: ۹ نفر)

مجلس قساب اهل ملبہ

- ۱۸- مجلس پسر و دختر فروختن یک مرد مؤمن برای تهیه مخارج تعزیه و برپایی مجلس عزا (شیوه‌خوان: ۹ نفر)
حال از باب تبریک، ایاتی از اشعار مندرج در برخی از مکالمه‌های آذربای را ذکر و ترجمة آن را به محضر پارسی زبانان دل سپار شیوه‌خوانی تقدیم می‌نمایم:

از مجلس شهادت جناب علی اکبر - شیوه پیامبر (ص) :-
حضرت امام حسین علیه السلام فرماید:
غم گنه ملک دل ویرانیم لشکر چکوب
میل بود ار فنادن منزل دیگر چکوب
چونکه عمر آخریم دوور مطلب آخر بود و در گوز لریم شوق جمال قامت اکبر چکوب

روز مصیبت فرارسیده
در صحرای نینوار روزگارت سیاه می شود
آن لحظه که - شمر - به جور وستم، اعوان و یارانم را میکشد

جناب سکینه در مجلس دختر ابوسعید:
دوو شویدو یادمه اکبر - او ماه خوش طلمت
آلوب قواریمی الدن داخی گیدوب طاقت

ترجمه:
یاد برادرم اکبر - آن ماه خوش طلمت
قرار از کنم ربوده و طاقت از دستم بگرفته

دختر (در مجلس دختر و پسر فروشی):
آقام اراده ایدوب با دو دیده گریان
حسین یولوندا بوغون ایلیه منی قربان
بیله صلاح بیلوب باب زار بیچاره
کنیز تک منی ادسوون روانه بازاره
آلوب منیم عوضیم با فغان و هم زاری
حسین یولوندا ایده صرف تعزیه داری

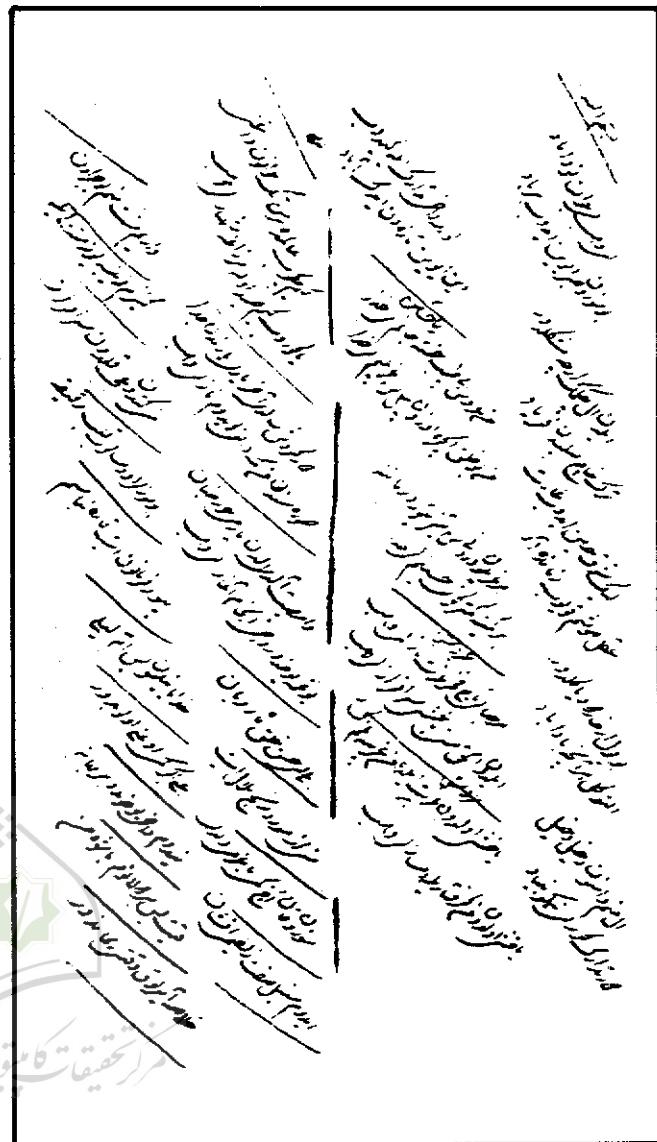
ترجمه:
پدرم اراده کرده - با دو دیده گریان
امروز مرا در راه حسین (ع) - قربانی کند
این چنین صلاح دیده است بایم
که مرا همچون کنیز روانه بازار سازد
[مرا بفروشد] و در عوض با فغان و زاری
[پول بدست آمده را] صرف تعزیه داری حسین (ع) بکند.

ضمون کنگکاوی درباره نام و نشان شاعر و سراینده این مکالمه، به جز در یک مورد و آن هم در مجلس وفات حضرت معصومه، مشخصات سراینده‌گان نسخه‌های تعزیه معلوم نشد. ظاهرآ سراینده غمنامه حضرت معصومه، شخصی بنام «ملأ رضا» بوده و یا این اسم از آن کاتب و محرر شیوه‌نامه بوده است. تنها در مجلس یاد شده و در کثار فهرست اسامی شیوه‌خوانان، فهرست لوازم و اسباب مجلس ویژه اجرای شیوه‌نامه وفات حضرت معصومه قید شده است.

تاریخ دقیق سروده شدن اشعار معلوم نیست ولی از لحاظ شیوه نگارش و انتخاب جوهر و کاغذ و بالاخره درنظر گرفتن قدمت صوری نسخه‌ها، مسلماً این شیوه‌نامه‌ها از استاد بی مثال تعزیه در ایران به شمار می‌روند.

تصویر برخی از این نسخه‌ها در مذکور خوانندگان ارجمند قرار دارد.

* نقل مطالب و استفاده از طرح و تصاویر بدون اجازه کتبی نویسنده،
منوع است.

ترجمه:

غم، بار دیگر به ملک دل ویرانم لشکر کشیده
کبوتر اشتیاق من از این دار فنا منزل به ملک دیگر کشیده
چونکه آخرین دقایق عمرم رسیده، مطلب آخر این است که:
چشمانت به شوق دیدار جمال علی اکبر منور شده

حضرت امام حسین (ع) در مجلس حُرّ: (خطاب به حضرت زینب(س))

باجی جان آغلاما گلن ایندی بولدوم
 المصیبت گونون یوخون لاشوب
 صحرای نینوا ده دو شو سن قواگونه
 شمر اولدورنه ظلمیله اعوان و یاریمی

ترجمه:

خواهرم، گریه مکن - این دم آگاه گشتم که: